

עין יצחק

פינת ההלכה של ערב שבת
מאת מרן הראשון לציון
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' חיי-שרה תשע"ט | גליון מס' 108

כתיבה ועריכה: הרב יצחק קורלנסקי

האם קטן עולה לתורה?

האם יש חילוק בין שבת לימי חול? | הסתירה בדברי הרמב"ם ודעת רוב הראשונים | דעת רבינו האר"י שאין קטן עולה כלל

וחמישי של כל השנה, ובחנוכה ובפורים בשחרית וכו', קורין שלשה, ולאחר מכן כתב: (הלכה י"ז) הלכה כללית: "אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור. קטן היודע לקרות ויודע למי מברכים עולה ממנין הקרואים", ומכך שהביא הרמב"ם דין זה באופן כללי לכל הקריאות, אחר שסידר את מנין העולים בכל ימות השנה, בשבת ויוה"כ, וכן בימי שני וחמישי, ולא חילק ביניהם, משמע שקטן עולה בין למנין שבעה בשבת, בין למנין שלשה בימי שני וחמישי, וכך דייק הגאון המהריק"ש - רבי יעקב קאסטרו, תלמידו של הבית יוסף - (הגהות ערך לחם, או"ח סימן קלה סעיף יג), שקטן עולה בין בשני וחמישי ובין בשבת.

אלא שהרמב"ם עצמו בפירושו המשניות (מגילה כד) כתב בשם אחד מן הגאונים האחרונים, שמה ששינוי 'קטן קורא בתורה', זהו לאחר שעלו שלש קרואים גדולים, והקטן יעלה רביעי וכו', ומשמע שרק כשיש שבעה עולים הקטן עולה, אבל בימי שני וחמישי אינו עולה. וצריך לומר, שהרמב"ם כתב את פירושו המשניות בצעירותו, ויודע שישנם כמה דברים שחזר בו בחיבורו 'היד החזקה', וכיון ששם לא חילק בזה, אלא לאחר שהביא את סדר העולים בשבת וחג בשני וחמישי, כתב שקטן עולה, העיקר כמו שכתב בחיבורו, ולא כמו שכתב בפירושו המשניות, וכך כתב הגאון רבי יוסף מטרנאני בשו"ת מהרימ"ט (ח"א סי' קמה) בדעת הרמב"ם.

דעת רוב הראשונים

גם רבינו ישעיה מטרנאני (הראשון) בפסקיו (מגילה דף כג.) כתב בתחילה ש"הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן", היינו דוקא כשיש שבעה עולין, שיש הרבה עולים, אך שוב הוסיף כי יש לומר שלא דוקא למנין שבעה, אלא עיקר הכוונה לומר שאע"פ שהקטן אינו בר חיובא, עולה למנין העולים, ותפסו מנין שבעה אבל הוא הדין לשלשה וארבעה. גם האור זרוע הגדול (חלק א סימן תשנב) כתב שקטן עולה אף למנין שלשה, ומה שמבואר בברייתא 'מנין שבעה', הוא לרבותא, שלא תאמר הואיל ובשבת שיש ציבור גדול, אין זה כבוד הצבור להעלות קטן לספר תורה, קא משמע לן שאפילו בשבעה יכול לעלות, ומכל שכן בשני וחמישי שאין כל כך ציבור גדול בבית הכנסת, שהרבה טרודים במלאכתם ומתפללים במקום אחר, שודאי שמותר לעלות למנין שלשה. וכך סובר גם בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג, סימן קח), וכך פסקו הגהות מיימוניות

שאלה: נער שמניח תפילין מספר ימים בטרם הגיעו לגיל בר-מצוה, דהיינו קודם שמלאו לו שלש עשרה שנה ויום אחד, וחג את יום שמחתו במעמד מיוחד בבית הכנסת או בכותל המערבי, בימי שני או חמישי, וכולם שמחים עמו כשעולה לתורה, האם יכול לעלות ולקרוא בספר תורה?

תשובה: במשנה (מסכת מגילה דף כד ע"א) שנינו: "קטן קורא בתורה ומתרגם", ובגמרא (דף כג ע"א): "הכל עולין למנין שבעה, ואפילו אשה, ואפילו קטן, אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד הציבור", שאין זה כבוד הציבור שאף אחד מהציבור אינו יודע לקרוא בתורה וצריך להביא אשה - הפטורה מלימוד התורה - שתקרא להם. אבל לענין קטן לא אמרו כן ויכול לעלות. [והיינו קטן שהגיע לגיל חינוך, ויודע למי מברכים].

האם קטן עולה רק בשבת או אף בימי חול?

ולכאורה יש לדייק מלשון הגמרא "הכל עולין למנין שבעה" לשני כיוונים. מחד יש לדייק, שדוקא בשבת שיש שבעה עולים, יכול קטן לעלות אף הוא ומצטרף למנין שבעה, אבל בימי שני וחמישי שיש רק שלשה עולים, אין ראוי שקטן יצטרף למנין שלשה, כל עוד לא מלאו לו שלש עשרה שנה ויום אחד. מאידך, ניתן לבאר בדברי הברייתא "הכל עולין למנין שבעה", דהיינו אפילו בשבת, שכל העם באים לבית הכנסת, עם כל זה מעלים קטן לספר תורה, וכל שכן בשני וחמישי שלא באים ציבור גדול לבית הכנסת, שקטן יכול לעלות, והחידוש של הברייתא הוא שאפילו בשבת, שבאים ציבור גדול, מותר להעלות קטן.

בשני פירושים אלו בדברי הברייתא נחלקו הראשונים והאחרונים. בספר הרוקח (סימן שלז) כתב שרק בשבת מעלין קטן לספר תורה, אבל לא בימי שני וחמישי, והסברא היא, לפי שבשבת יש שבעה עולין, מספר גדול, על כן יכול קטן לעלות, אבל בשני וחמישי שיש רק שלשה עולים, אין זה כבוד שיעלה קטן אחד מהשלשה.

הסתירה בדברי הרמב"ם

אולם הרמב"ם (פי"ב מהל' תפלה הט"ז) אחר שסידר מנין העולים, כתב: "כמה הם הקרואים? בשבת בשחרית קוראים שבעה, וביום הכיפורים - ששה, ובימים טובים - חמשה, בראשי חודשים ובחולו של מועד קורין ארבעה, בשבת וביום הכיפורים במנחה ובשני

(פרק יב מהלכות תפלה אות ע), המרדכי (גיטין, פרק ה, סימן תד), רבי דוד אבודרהם (סדר שחרית של חול), וכך פסק המאירי (מגילה דף כג.) שקטן עולה לתורה בין בשני וחמישי ובין בשבת.

הבית יוסף (סוף סימן קלה) הביא את דעת הרוקח, שדוקא למנין שבעה קטן עולה אבל לא למנין שלשה, וסיים שרבינו ירוחם (נתיב יב ח"ג כ): חולק בזה ומתיר אף למנין שלשה. גם בשו"ת התשב"ץ (קונטרס חוט המשולש, הטור השלישי, סימן לא) בתשובת הגאון רבי אברהם אבן טוואה כתב: מה ששאלת אם הקטן עולה למנין שלשה, או אינו עולה אלא למנין שבעה, הנה מזמון נשאלתי על זה והוריתי שעולה גם למנין שלשה, וכמה אנשים התחילו לגמגם על הוראתי ואמרו שקטן עולה למנין שבעה - שמענו, אבל למנין שלשה - לא שמענו, ואמרת להם, מה נשתנה? והלא שבת - יום שנתחייב בשבעה עולים, וקטן אחד מן העולים, וכן שני וחמישי שהתחייב בשלשה וקטן עולה מן המנין, ועוד שכן דעת הרמב"ם, וכן כתב בהגהות מיימוניות בשם רבינו שמחה, וכן כתב זקנו הרשב"ץ (שו"ת ח"ג סימן שכ, ובתיקון החזנים) שקטן עולה בין למנין שלשה ובין לשבעה. נמצא להקת פוסקים, חבל נביאים, שפסקו הלכה למעשה שקטן עולה למנין שלשה וכל שכן למנין שבעה.

האחרונים שלא ראו דברי הראשונים

אמנם מרן החב"ב בספרו כנסת הגדולה (סימן רפב בהגהות הטור) הביא את לשון הרמב"ם, ותמה עליו מנין לו זה, והוא מפרש את דברי הרמב"ם בחיבורו שיהיו שווים לדבריו בפירוש המשניות (והיה קשה לו לקבל שהרמב"ם חזר בו), ולכן פסק שדוקא למנין שבעה קטן עולה, אך לא למנין שלשה, ושכך פסק בספר תיקון יששכר (דף נד ע"ב). אולם כנראה שנעלם מהם דברי כל הראשונים הנזכרים, החולקים על הרוקח; האור זרוע הגדול, הרשב"ץ, התשב"ץ, המאירי ועוד, שכולם כתבו שקטן עולה לספר תורה בין בין בשני וחמישי ובין בשבת.

רמב"ם מפורש

ויתירה מכך, שבתשובת הרמב"ם (הוצאת פריימן, סימן ל"ד) כתב להדיא שבעת הצורך מותר לקטן לעלות למנין שלשה, בימי שני וחמישי. ולפי זה צדקו הפוסקים שהבינו בדעת הרמב"ם שקטן עולה למנין שלשה, כשם שעולה למנין שבעה. וכך פסק בשו"ת שבות יעקב (סימן מ חלק א), וכך דעת רוב הפוסקים. ולכן אף שהמגן אברהם (סימן רפב) והעולת שבת כתבו כדברי הכנסת הגדולה שאין קטן עולה למנין שלשה בימי שני וחמישי, העיקר כדעת רוב הפוסקים, וכך פסק בשו"ת גור אריה יהודה (חלק או"ח סימן ל).

דעת רבינו האר"י שאין קטן עולה כלל

מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן רפב סק"ה) הביא שלדעת המקובלים קטן עולה דוקא למנין שבעה, אבל לא בשני ובחמישי, וסיים בשם רבינו האר"י שאין קטן עולה כי אם בשביעי דוקא, וזו הכוונה 'למנין שבעה', שעולה שביעי, והוא עפ"י הקבלה. ולדבריו, קטן אינו עולה בימי שני וחמישי כלל. אולם אנו נוהגים בדרך כלל כדעת הפוסקים בעלי הפשט, וכשנחלקו בעלי הפשט ובעלי הקבלה (ואין זוה"ק מפורש), נוהגים כהפוסקים, וכאן הם כתבו שקטן עולה בין בשבת ובין בימי שני וחמישי.

הלכה למעשה

עכ"פ בנידון שלנו שישנה סיבה מיוחדת, שקטן מניח תפילין לקראת הגיעו לגיל בר-מצוה, ואותו יום הוא מתחנך בהנחת תפילין, והוא כיום חתונתו ושמחת ליבו, (ויש אומרים שאף אין אומרים וידויות באותו יום), וכולם באים ושמחים עמו, אף שחסרים לו מספר ימים עד הגיעו לגיל בר-מצוה, יש להתיר לקטן כזה לעלות לס"ת אף בימי שני וחמישי. אולם אם זה זמן רב עד הגיעו לגיל בר-מצוה, יש להחמיר שלא יעלה, אלא רק למנין שבעה, אך לא בימי שני וחמישי, לחשוש לדעת רבינו האר"י. ובכל אופן, צריך הוא לקרוא עם השליח ציבור, ולא רק לברך את הברכות.

"אי אפשר לקחת דף אחד מהתורה, ולזרוק את כל השאר"

הוא אמר לי 'אני מוכן לבחור ברב, בתנאי שנאשר תחבורה ציבורית בשבת'. אמרתי לו 'מה אנחנו עושים כאן בארץ ישראל? וכי אנחנו ליסטים שלקחנו בתים מהערבים וכבשנו אותם?! אנחנו כאן בזכות ההבטחה של הקב"ה לתת לנו את ארץ ישראל! אי אפשר לעשות בארץ ישראל תחבורה ציבורית בשבת. זה מסיר מאתנו את הזכות להיות כאן! אי אפשר לקחת דף אחד מהתורה שהארץ שייכת לנו ולזרוק את כל השאר."

לאחר מכן התכנסה מועצת הרה"ר לראשונה בנשיאותו של מרן הראשון לציון שליט"א, ודנה בנושאים הלכתיים. חידוש מעניין שנרשם בישיבת המועצה, היא הודעתו של מרן הראש"ל שליט"א כי מעתה ואילך יתקיימו דיונים הלכתיים במועצת הרבנות, בנושאי הלכה העומדים על הפרק, מתוך רצון לשמוע את חוות דעתם ההלכתית של חברי המועצה.

בדבריו עורר מרן הראש"ל שליט"א אודות עניין זכות הקיום של העם היהודי בארץ ישראל: "הזכות שלנו להיות בארץ ישראל זה בזכות התורה שלנו, בזכות התנ"ך. ארץ ישראל שייכת לנו על פי הבטחה מהקב"ה". הראש"ל ציטט סיפור כי "לפני מספר שנים, לפני הבחירות לרבנות הראשית, נפגשתי עם אחד מראשי הערים בארץ,

הפעם דנו חברי המועצה אם אפשר להתיר קטיפת פרחים בשבת על ידי אמירה לגוי כשיש הפסד מרובה. מרן הראש"ל שליט"א הביא את הצדדים לכאן ולכאן, והעלה שמשיקול של 'שולחן ערוך החמישי', מצד הנהגה, אין לאפשר דבר זה, שיגרום לפירצה חמורה בחומת השבת.

בדבריו עורר מרן הראש"ל שליט"א אודות עניין זכות הקיום של העם היהודי בארץ ישראל: "הזכות שלנו להיות בארץ ישראל זה בזכות התורה שלנו, בזכות התנ"ך. ארץ ישראל שייכת לנו על פי הבטחה מהקב"ה". הראש"ל ציטט סיפור כי "לפני מספר שנים, לפני הבחירות לרבנות הראשית, נפגשתי עם אחד מראשי הערים בארץ,

